

JAVNO MNENJE IN VOJSKA: MED ZAUPANJEM IN BREZBRIŽNOSTJO**

Povzetek. Članek poskuša pojasniti navidezno protislovje med hkratno brezbriznostjo javnosti do vojske in sorazmerno visokim javnim zaupanjem vanjo v sodobnih državah. Prek kratke teoretske opredelitve vprašanja civilno-vojaških razmerij in vloge javnosti v njih ter sekundarne analize javnomnenjskih podatkov in njihove mednarodne primerjave razkrivamo značilnosti zapletenega odnosa med javnostjo in vojsko ter izvajamo klasifikacijo držav na relaciji brezbriznost-zaupanje javnosti v vojsko. Še posebej podrobno obdelamo slovenski primer, v katerem je zaupanje javnosti v vojsko kljub nihanjem sorazmerno visoko, spremljata pa ga majhen interes za vojaške zadeve in brezbriznost. Članek napoveduje, da lahko sodelovanje vojske v mednarodnih mirovnih operacijah in misijah, ki je bilo ključni vir legitimnosti vojske v zadnjih dveh desetletjih, sčasoma postane vir njene nelegitimnosti.

Ključni pojmi: javnost, javno mnenje, vojska, zaupanje, brezbriznost, legitimnost

Več pomembnih znanstvenih del je vplivalo na razpravo o razmerju med vojsko in civilno družbo v ZDA (gl. več o tem v Segal, 2003; Cohn, 2003 in Wither, 2003), ki pa so imela tudi širši, celo globalni učinek. Ko razpravljamo o razmerju med javnostjo¹ in vojsko v sodobnih družbah, moramo upošte-

* Dr. Marjan Malešič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni članek.

¹ V komunikološki znanosti so opredelitve javnosti in z njo povezanih pojmov zelo raznolike. Hauser (1999: 12) na primer piše o javnostih, javni sferi in javnem mnenju ter razvija argument o pluralnosti javnosti, ki se pojavljajo v več arenah mrežno oblikovane javne sfere. Tudi Splichal (2007: VII) ugotavlja, 'da se je teoretski poudarek premaknil z javnega mnenja na javnost in v najnovejšem času na 'javno sfero''. Splichal (2005: 4) javno mnenje opredeli kot 'komunikacijski proces, v katerem si posamezniki in skupine prizadevajo doseči konsenz o spornih javnih zadevah z namenom, da bi vplivali na delovanje institucij oblasti'. V naši razpravi bomo javno mnenje razumeli kot rezultat javnomnenjskih raziskav (prim. Althaus, 2003: 2), v katere so na podlagi vzorčenja praviloma vključeni polnoletni prebivalci oz. državljani držav, ki jih med seboj primerjamo. Splichal (2005: 22) razume javnost v štirih različnih pomenih, med katerimi je za našo razpravo uporaben naslednji: javnost kot 'specifična socialna kategorija, ki se pojavlja kot družbeni akter, subjekt, torej zlasti v odnosu do kakega (v našem primeru z varnostjo in vojsko povezanega, op. avtorja) dogajanja'.

vati, da so bile zgodnje razprave o civilno-vojaških razmerjih omejene na odnos med vojsko in državo (gl. npr. Huntington, 1957), kar pomeni, da civilna družba in s tem javnost v tem odnosu nista bili upoštevani. Huntington je postavil tri ključne dejavnike, ki oblikujejo civilno-vojaška razmerja in morajo biti v harmoničnem medsebojnem odnosu: izvajanje vojaških nalog (funkcionalni imperativ), ustavna ureditev države in politična kultura oz. ideologija družbe (societalni imperativ). Huntington je vojsko obravnaval kot inherentno apolitično. Janowitz (1960) pa je za razliko od njega civilno-vojaška razmerja postavil kot odnos med vojsko in družbo, s čimer je odprl prostor tudi za proučevanje vloge splošne javnosti v tem razmerju. Po njegovem mnenju bi morala vojska po svojih vrednotah čim bolj odražati civilno družbo, hkrati pa je poudaril, da zaščita družbe pred zunanjimi viri ogrožanja ni dovolj pomembna, da bi upravičila žrtvovanje vrednot, na katerih obstoj taiste družbe temelji.

Segal (2003: 61) je predstavil nekatere novejšje koncepte, ki so poskušali razložiti civilno-vojaška razmerja v ZDA. Hipoteza o 'kulturnem prepadu' (*culture gap*) (Feaver in Khon, 2001) med vojsko in družbo, ki izpostavlja vprašanje oslabiljenega civilnega nadzora nad vojsko in odtujenost vojakov od civilnega prebivalstva, ni bila v celoti dokazana. V širšem kontekstu je za razumevanje civilno-vojaških razmerij pomemben tudi koncept postmoderne vojske (Moskos, 2000). Postavlja pa se vprašanje, ali so sodobne vojaške organizacije, vojskovanje in vojaki res doživeli veliko spremembo ali pa so zgolj moderna inkarnacija istega dolgoročnega zgodovinskega vzorca (Segal, 2003: 62). Teme, ki si zaslužijo pozornost v tem kontekstu, so tudi teza o institucionalnemu nasproti poklicnemu v vojski (Moskos, 1977), konceptualizacija novega vojaškega profesionalizma, ki poudarja prekrivanje civilnega in vojaškega področja (Sarkesian, 1981), in opozorilo, da vojaški častniki niso nujno predstavniki vojske kot celote (Segal et al., 1974).

Cohn (2003: 65) se strinja, da je koncept civilno-vojaških razmerij po svoji naravi širši, saj je treba 'civilno' razdeliti vsaj na tiste civiliste, ki predstavljajo oblast, in tiste, ki tvorijo 'občo družbo' (*general society*). V preteklosti so bile analize civilno-vojaških razmerij vse preveč omejene na odnos med političnimi in vojaškimi elitami. Cohn (ibid.) zatrjuje, da je zoženje civilno-vojaških razmerij na vprašanje, kdo vlada, pretirano poenostavljeno. Čeprav drži, da država ne more preživeti brez vojaške zaščite, hkrati drži, da v demokratični državi tudi vojska ne more preživeti brez podpore splošne javnosti. Avtorica uvede triado civilno-vojaških razmerij, v kateri naj *vlada* ne bi zlorabljala svojih pristojnosti nad vojaško institucijo, *splošna javnost* naj bi se informirala o zadevah nacionalne varnosti in v njih sodelovala, medtem ko naj bi *vojaško osebje* podredilo svoje institucionalne in osebne interese legitimni civilni oblasti. Vojska bi se morala nenehno zavedati svoje soodvisnosti s splošno javnostjo.

Tudi Pinch (2003: 82) obravnava civilno-vojaška razmerja kot stik med vojsko in političnim/vladnim *establishmentom* na eni ter med vojsko in civilno družbo na drugi strani. V kanadskem primeru, ki ga avtor obravnava, temeljno vprašanje ni v civilnem nadzoru nad vojsko, ampak kot je postavil Bland (1999), v brezbriznosti in nepozornosti politikov do vojaških zadev ter v neustreznem razumevanju obrambne politike s strani vojaških profesionalcev. Bland uvede koncept 'deljene odgovornosti' (*shared responsibility*) med politiki in vojaškimi uradniki, ki med njimi zahteva nenehen dialog. Kar zadeva stik med vojsko in civilno družbo pa je treba poudariti, da sta sodelovanje med oboroženimi silami in civilnimi institucijami ter stopnja njihove vrednotne usklajenosti strateškega pomena za 'upravljanje človeških virov'. Pinch (2003: 82) kot pokazatelja civilno-vojaških razmerij v družbi vidi tudi odnos javnosti do vojske ter odnos med vojsko in množičnimi mediji.

Tudi Kuhlmann (2003: 93–94) je ob mednarodno-primerjalnem raziskovanju civilno-vojaških razmerij opozoril na pomen odločitve, katere družbene akterje upoštevamo pri proučevanju vojske in družbe. Obravnavanje zgolj tistih institucij, ki imajo zakonsko pristojnost nadzirati vojaška telesa, je preozek pristop, saj bi v vzorec morali vključiti vse institucije in organizacije, ki prispevajo k javni razpravi o varnostni politiki in vojaških zadevah. Boëne (2003: 121) prav tako pri razlagi civilno-vojaških razmerij uporabi triado, ki zajema 'oborožene sile, državo in družbo'.

Torej vidimo, da se civilno-vojaška razmerja raztezajo daleč prek razmerja med vojsko in civilnimi oblastmi; zajemajo tudi civilno družbo, pri čemer igra javnost kot njen del pomembno vlogo. Med posameznimi prvini tega razmerja so možne različne permutacije, predmet naše analize pa je odnos javnosti do vojske kot institucije, ki v veliki meri kaže na stopnjo legitimnosti vojske v družbi. Analitiki namreč ugotavljajo, da je ta odnos po hladni vojni sorazmerno brezbrizen, po drugi strani pa javnomnenjski podatki kažejo, da se je v istem obdobju zaupanje javnosti v vojsko celo povečalo. Pri tem si zastavljamo naslednja analitična vprašanja: 1) kako pojasniti, da je vojska v javnosti sodobnih držav marginalizirana in nevidna, hkrati pa uživa visoko zaupanje javnosti, 2) kako se stopnja zaupanja odraža v pripravljenosti civilne družbe, da sodeluje z vojsko in v podpori njenim nalogam oz. razvojnim projektom in 3) kakšno je razmerje med zaupanjem v vojsko in brezbriznostjo do nje v Sloveniji ter kako na ta odnos vplivajo ključne neodvisne spremenljivke? Odgovor na ta vprašanja bomo iskali prek sekundarne analize in primerjave javnomnenjskih podatkov, ki so jih raziskovalci zbrali v različnih državah, še posebej podrobno pa bomo analizirali primer Slovenije, kjer bomo opravili dodatno statistično analizo podatkov, ki bo ponudila odgovor, kako na odnos javnosti do vojske vplivajo starost, spol in izobrazba. Vzorec primerjanih držav je zelo raznolik, od članic

Nata, kandidatka za vstop vanj, do nevtralnih držav. Nekatere imajo za sabo nedavne vojne izkušnje, druge že desetletja živijo v miru. Nekatere države so uvedle poklicni način popolnjenja oboroženih sil, druge vztrajajo na naborniški (obvezniški) vojski. Tudi obrambni proračun je v teh državah raznolik tako v relativnem (delež BDP) kot v absolutnem smislu (znesek porabe). Te razlike delujejo kot omejitve primerjalne analize, ki pa jo izvajamo na zelo splošni in pregledni ravni, kjer nas zanimajo ključni trendi, brez ambicije, da bi podatke združevali in jih obdelovali kot celoto, saj to metodološko ni sprejemljivo zaradi različnih vzorcev, konteksta in časa izvedbe raziskav. So pa podobna teoretska izhodišča raziskav (osredotočenost na ogroženost, varnostne strukture, še posebej vojsko, vojaški poklic, varnostno kulturo ...) in njihova metodologija (predvsem metoda, instrument in obdelava podatkov).

Primerjalna analiza zaupanja javnosti v vojsko

Mnogi raziskovalci so proučevali razmerje med javnostjo in vojsko kot institucijo. Van der Meulen (2003: 299) je to razmerje proučeval v kontekstu legitimnosti. Po njegovem mnenju tipične institucionalne značilnosti vojske 'kot upravljavca nasilja' pojasnjujejo, zakaj je vprašanje legitimnosti tako pomembno za vojsko, še posebej v demokratični družbi. Van der Meulen (1998: 148) meni, da je javno mnenje osrednji koncept za presojo legitimnosti oboroženih sil. Shaw (2000: 23–24) se vprašanja dotakne v kontekstu 'povojaške družbe' (*post-military society*), kjer proučuje trende v zahodni Evropi po hladni vojni in ugotavlja, da zaradi tehnološkega napredka v oborožitvi in zmanjšanega sodelovanja državljanov v oboroženih silah kot sestavine njihovega državljanstva, militarizem nima več enakih oblik in enakega pomena, kot ga je imel v preteklosti. Tudi vojaške institucije bi po njegovem mnenju lahko opisali kot 'povojaške', predvsem v smislu sprejemanja novih nalog, kot so ohranjanje in vzpostavljanje miru, humanitarna pomoč, izvajanje policijskih nalog v globalnem kontekstu in upravljanje vojn.

Moskos et al. (2000) menijo, da je po hladni vojni odnos javnosti do vojske 'brezbrižen'. 'Postmoderna vojska' je soočena z zmanjšano stopnjo vojaške ogroženosti, s prehodom z obvezniškega (naborniškega) na poklicno popolnjenje in z omejenimi viri, ki so na voljo za njeno delovanje in razvoj. Vsi ti trendi naj bi po mnenju avtorjev vodili v marginalizacijo vojske. Burk in Moskos (1994) sta že pred tem opozorila, da je odnos javnosti do oboroženih sil v postmodernih družbah skeptičen in celo apatičen. Zgleda, da obramba po hladni vojni ni več pomemben družbeni cilj, oborožene sile se spreminjajo v poklicne in vojska je s tem do določene mere postala v javnosti marginalizirana. Nasprotno stališče pa zavzame Cohn (2003: 66), ki poroča, da je ameriška vojska na eni strani spoštovana, na drugi strani pa

zaupanja javnosti ne uživa v celoti: 'vojaško osebje gleda na civiliste z viška, kot da so brezbrizni in degenerirani (sic!, op. avtorja), civilisti pa gledajo zviška na vojaško osebje, kot da je neinteligentno in brez domišljije; vojaškemu osebju pravijo, da politika ni njihova stvar, potem pa jih potisnejo v položaj, v katerem se ne morejo vesti drugače kot politično'.

Pinch (2003: 82–83) razkriva, da kanadska javnost do vojske pogosto zavzame ambivalenten položaj in reagira pozitivno, če se jo vpraša o specifičnih institucionalnih vprašanjih, medtem ko ima na primer povečanje vojaških izdatkov nizko podporo javnosti. Zaradi različnih škandalov med angažiranjem v tujini v devetdesetih letih so kanadske oborožene sile izgubile veliko medijske podpore, hkrati pa so podporo izgubile tudi pri vladi in v javnosti. Zadnje raziskave javnega mnenja kažejo, da se podpora ponovno vzpostavlja v več razsežnostih vojaškega delovanja, kar pomeni, da se je podoba oboroženih sil izboljšala. To je tudi posledica izboljšanja internega komuniciranja ter izmenjave informacij z mediji in javnostjo.

Wither (2003: 76) poroča, da britanska javnost oborožene sile spoštuje zaradi njihovega profesionalizma in učinkovitosti, vendar pa večina javnosti vojaški poklic slabo pozna. To je posledica dejstva, da se je Velika Britanija z izjemo dveh svetovnih vojn skozi celotno dvajseto stoletje zanašala na sorazmerno majhne profesionalne oborožene sile, kar pomeni, da so imeli državljani, gledano v celoti, malo priložnosti, da bi izkusili služenje vojaškega roka. Vprašanja obrambe in varnosti niso ključna tema volilnih kampanj, prav tako politična elita in javnost ne posvečata veliko pozornosti vojaškim zadevam.² *Outsourcing* in privatizacija nekaterih podpornih nalog nista izboljšala slike, prav tako pri tem ni v pomoč dejstvo, da so vojaške uniforme praktično izginile z ulic. Vse te okoliščine povečujejo občutek o dveh ločenih družbah: vojaški in civilni (ibid.). Večina vojaških poveljnikov je zadovoljna s civilno-vojaško distanco, saj tako lahko ohranjajo vojaški etos in disciplino, ki sta potrebna za izvajanje bojnih aktivnosti. Vendar pa so hitre družbene spremembe v Evropi in večja vključenost Velike Britanije v EU poudarile pravice posameznika v domeni zaposlovanja in socialne zakonodaje, kar je spodkopalo ločenost vojske od širšega socialnega in kulturnega okolja. Na to temo je bilo izrečenih več sodb sodišč, ki so izboljšale položaj posameznika v vojski in spodbudile spremembe v njej.

Vidimo torej, da naj bi odnos javnosti do vojske zaznamovali brezbriznost, apatija in marginalizacija, vendar pa Van der Meulen (2003: 200) opozarja, da zgoraj orisani vzorec ne velja v celoti. Nasprotno, medtem ko obramba v sodobni družbi ni več nujno široko sprejeta kot pomemben

² V letu 2002 je britansko ministrstvo za obrambo prek lokalnih oblasti, javnih knjižnic in interneta sprožilo razpravo o *Strateškem obrambnem pregledu*, vendar je prejelo le 252 odgovorov (Wither, 2003: 76).

skupni cilj, se je zaupanje javnosti v vojsko povečalo. Podobno so nove vojaške naloge v postmoderini družbi razumljene v kontekstu zaščite človekovih pravic in so potemtakem v javnosti sprejete z visoko stopnjo odobravanja. To potrjuje tudi avtorjeva mednarodno-primerjalna analiza javnomnenjskih trendov v Evropi v devetdesetih letih, ki kažejo na povečanje zaupanja v vojsko. Tudi Burk (1994) je poročal podobno, in sicer da so ameriške oborožene sile v javnosti sprejete kot ena najprestižnejših družbenih institucij. Čeprav so bili v začetku devetdesetih let zaznani določeni znaki povečane socialne distance med vojsko in javnostjo (kakovost podpore javnosti vojaškemu angažiranju v tujini in strukturna osamitev profesionalne vojske), pa Burk dokazuje, da problem ni tako pereč, kot menijo nekateri strokovnjaki.³ Po Lealovem mnenju (2005: 123) so nedavne javnomnenjske raziskave v ZDA pokazale, da je vojska najbolj spoštovana vladna institucija, kar je za ameriške oborožene sile ključno pri njihovem financiranju in novačenju kadra. Brez javne podpore ta dva cilja ne moreta biti v celoti dosežena.

Pregled javnomnenjskih podatkov v Franciji (Les Français et la Défense, 2002: 43) razkriva, da je imelo leta 2001 81 odstotkov prebivalstva dobro mnenje o francoskih oboroženih silah, medtem ko rezultati desetletnega trenda kažejo po posameznih letih odstopanje štirih odstotnih točk navzgor ali navzdol. Ob presoji oboroženih sil v letu 2001 je splošna javnost izražala simpatije (78 odstotkov), občutek varnosti (72 odstotkov) in ponos (67 odstotkov).

Manigart (2001: 26–27; 2003: 34) je pridobil mednarodno-primerjalne raziskovalne podatke, ki dokazujejo, da se je med letoma 1997 in 2001 zaupanje v vojsko povečalo v vseh članicah EU (tedaj jih je bilo 15), razen na Finskem in v Grčiji, kjer pa so bili pokazatelji zaupanja že prej izjemno visoki. Podatki tudi pokažejo, da so se oborožene sile povzpele na vrh najbolj zaupanja vrednih družbenih institucij (dosegle so 71 odstotkov), in sicer pred policijo, izobraževalnim sistemom, humanitarnimi organizacijami, Združenimi narodi, množičnimi mediji itd. Na dnu seznama so politične stranke, ki so dosegle le 18-odstotno zaupanje javnosti. Manigart (2001: 28) je obenem razkril, da je najvišje zaupanje v oborožene sile na Finskem (91 odstotkov), v Grčiji (87 odstotkov) in na Irskem (85 odstotkov), medtem ko je bilo najnižje zaupanje izraženo v Španiji (65 odstotkov), na Danskem (66 odstotkov) in v Italiji (67 odstotkov).

Nedavne javnomnenjske raziskave v Švici so prav tako pokazale sorazmerno visoko zaupanje v vojsko (Haltiner et al., 2005: 65). Haltiner (2005:

³ Ricks (1996: 2) na primer je v istem času poročal o občutku odtujenosti marincev, ki jih je intervjuval leta 1995, od nekdanjega civilnega življenja. Vsak od njih je izkusil 'trenutek osebne nenaklonjenosti do javne Amerike'. Bili so osupli nad fizično nepripravljenostjo civilistov, njihovim neotesanim vedenjem, sebičnostjo in porabništvom. Nekateri marinci so se izogibali nekdanjih prijateljev in celo članov družine. Civilisti so se jim zdeli kot samouničevalni poraženci, kot skupina čudakov, ki postavajo in se ne trudijo dovolj.

85) poroča, da so bile švicarske oborožene sile pod večjim javnim nadzorom in kritiko med hladno vojno kot pa v novem tisočletju, 'čeprav se je socialna in politična presoja o vlogi vojske v družbi spremenila' (ibid.).⁴ Sprejemljivost vojske v javnosti sicer niha okoli 70 odstotkov, vendar pa je odnos 'zaznamovan z neke vrste apatijo' (ibid.). Večina ljudi priznava potrebo po določeni obliki nacionalne obrambe in vlogi vojske v njej, vendar pa ljudje ne želijo biti vpleteni osebno: t.i. odnos 'brez mene'.⁵ Szvircev et al. (2010: 15–16) razkrivajo, da so švicarske oborožene sile leta 2010 dosegle srednjo stopnjo zaupanja med zveznimi institucijami. Tri četrtine prebivalstva verjame, da so oborožene sile potrebne in si želi, da bi bile dobro opremljene in izurjene, vendar pa polovica prebivalstva zagovarja zmanjševanje vojaških zmogljivosti. Razmerje med zagovorniki miličniške vojske in poklicne vojske je bolj ali manj uravnovešeno. Zaupanje v vojsko se je leta 2010 povečalo glede na prejšnje leto, vendar še vedno zaostaja za dolgoletnim povprečjem. Na splošno bi lahko rekli, da švicarske oborožene sile v javnosti dosegajo visoko stopnjo odobravanja, vendar pa so mnenja o njihovi velikosti in obliki deljena (ibid.).

Podoben odnos javnosti do vojske je bil opažen na Slovaškem in Poljskem. Na Slovaškem so oborožene sile zaznane zelo pozitivno in uživajo visoko stopnjo zaupanja, vendar pa v družbi niso nikoli uživale posebne pozornosti (Čukan, 2003: 117). Poleg tega pa zaupanje v vojsko ni posledica njenih bojnih izkušenj, ampak posledica pozitivne interakcije med vojaki in splošno javnostjo, prek vključenosti vojske v akcije zaščite in reševanja v primeru naravnih nesreč in prek izvajanja drugih nalog iz okvirja 'socialnega imperativa'. Vendar pa Čukan (ibid.) opozarja, da javnost, zaradi informacijskih ovir, ki naj bi zaščitile vojsko pred javnim nadzorom, ni bila dovolj dobro obveščena o problemih v vojski. Posledično bi lahko rekli, da slovaško javno mnenje o vojski temelji na določenih mitih in ne na realnosti. Zaupanje v vojsko je zraslo z začetnih 52 odstotkov v letu 1993, ko so bile slovaške oborožene sile ustanovljene, na 70 odstotkov v zadnjih letih (ibid.). Na Poljskem prav tako zgleda, da je vojska institucija z visokim družbenim ugledom, ki navdihuje zaupanje javnosti: v različnih javnomnenjskih raziskavah javnost vojsko izbira kot eno najbolj zaupanja vrednih družbenih institucij (Gogolewska, 2003: 104). Okoli 60–75 odstotkov prebivalstva ima pozitivno podobo o vojski. V letu 2001 je 76 odstotkov vprašanih izrazilo zaupanje v oborožene sile. Vendar pa Gogolewska (ibid.) opozarja, da visoka stopnja zaupanja v vojsko nujno ne pomeni, da je le-ta v družbi priljubljena in spoštovana. Obvezno služenje vojaškega roka je bilo namreč

⁴ *Haltiner se sklicuje na dva referendumata o odpravi oboroženih sil, ki sta bila izvedena v Švici v letih 1989 oz. 2001. Slednji je bil popoln polom, z minimalno udeležbo in zgolj 22 odstotki volilnih upravičencev, ki so glasovali za odpravo oboroženih sil. Celotna mlada volivci ideje o odpravi oboroženih sil niso sprejeli.*

⁵ *'Oborožene sile da, ampak brez mene, prosim'.*

zavrnjeno s strani večine vprašanih v različnih raziskavah, hkrati pa so tudi vojaški častniki zagrenjeni zaradi izgube službe, upada življenjskega standarda ter nenehnih omejitev in prenov oboroženih sil, kot tudi komunikacijskega šuma med vojsko in preostalo družbo. Ta šum je med drugim posledica neobstoja resnične varnostne skupnosti na Poljskem (Gogolewska, 2003: 106).

Celo v nekdanji Zvezni republiki Jugoslaviji⁶, katere vojska je bila v devetdesetih letih večkrat poražena (v Sloveniji, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in na Kosovu), stopnja zaupanja javnosti v oborožene sile ni padla pod 50 odstotkov. Še več, zgleda, da je vojaški poraz med Natovimi zračnimi napadi na to državo spomladi leta 1999 celo okrepil zaupanje javnosti v vojsko, saj je zraslo na 65 odstotkov, medtem ko se je v letu 2000, tik pred padcem Miloševićevega režima zmanjšalo na 53 odstotkov. Takoj po padcu Miloševića je zaupanje javnosti v vojsko spet zraslo na 75 odstotkov, vendar ni trajalo dolgo: padcu zaupanja smo bili spet priča sredi leta 2001 (57 odstotkov) in še enkrat ob koncu istega leta (48 odstotkov) (Timotić, 2003: 206, 208). Tudi v Bosni in Hercegovini je zaupanje v vojsko sorazmerno visoko: 54 odstotkov v Republiki srbski in 60 odstotkov v Federaciji. Ta trend podpirata dva pomembna dejavnika, prvič, odločenost, da mora vsaka od entitet imeti svoje oborožene sile in drugič, prepričanje, da je temeljna naloga oboroženih sil obramba ozemlja pred morebitnim sovražnikom (Turković, 2003: 224–225). V Makedoniji so leta 2001 rezultati ankete pokazali, da oborožene sile prav tako uživajo visoko stopnjo zaupanja. Zaznane so bile kot uspešna institucija kriznega upravljanja in vodenja, hkrati pa je 78 odstotkov vprašanih menilo, da so popolnoma sposobne braniti državo pred napadom (Vankovska, 2003: 224).

Bolgarskim oboroženim silam je uspelo pritegniti visoko stopnjo javne podpore in zaupanja že na samem začetku demokratične transformacije leta 1989. Yanakiev (2003: 257) poroča, da je stopnja zaupanja javnosti v oborožene sile takoj po demokratičnih spremembah variirala od 63 do 70 odstotkov in taka je ostala vse do zdaj. Zahvala za tak trend gre predvsem politični nevtralnosti oboroženih sil v tranzicijskem procesu, kadrovske prenovi v častniškem vrhu ter sprejemu novih nalog, ki so mirovne in humanitarne. Tudi v Romuniji je zaupanje v vojsko visoko, spremljata pa ga celo pripravljenost javnosti, da podpre prenovitveni proces, in pristanek na povečanje obrambnega proračuna (Watts, 2003: 280).

Nasprotno pa je bilo ob koncu prejšnjega in začetku tega tisočletja zaupanje javnosti v madžarske oborožene sile precej nizko. Zgolj 27 odstotkov

⁶ Zvezna republika Jugoslavija se je leta 2003 preimenovala v Državno skupnost Srbije in Črne gore, leta 2006, po razglasitvi neodvisnosti Črne gore, pa sta Srbija in Črna gora postali ločeni in neodvisni državi.

vprašanih je popolnoma ali delno zaupalo vojski kot instituciji, kar je bilo zelo povezano z vročimi razpravami o odpravi splošne vojaške obveznosti in uvedbi poklicne vojske (Kiss, 2003: 137). V Ukrajini oborožene sile ne zbuja velike javne pozornosti, razen ko gre za izjemne dogodke, tak kot je bil na primer padec rakete na stanovanjsko hišo, raketa, ki je zrušila civilno letalo (70 smrtnih žrtev) in pa tragedija med letalskim mitingom (80 smrtnih žrtev) na začetku tisočletja. Posledično je več kot polovica ukrajinskega prebivalstva zaskrbljenega zaradi razmer v vojski in verjame, da država ne bi smela ohranjati velikih in slabo opremljenih oboroženih sil (Churylov, 2003: 157).

Kot poroča Rukavishnikov (2003: 163–164), je bilo zaupanje Rusov v njihove oborožene sile v zadnjem obdobju v veliki meri odvisno od vojn v Čečeniji. Med prvo čečensko vojno v letih 1994–96 so oborožene sile utrpeli velik padec ugleda: delež anketiranih, ki so zatrjevali, da popolnoma zaupajo v oborožene sile, je padel s 37 na 27 odstotkov. Med drugo čečensko vojno, ki se je začela leta 1999 kot 'protiteroristična operacija', se je zaupanje ruske javnosti v oborožene sile zaradi začetnih uspehov povečalo na 48 odstotkov, vendar je že leta 2001 spet upadlo, in sicer na 33 odstotkov. Po Rukavishnikovem mnenju je bilo javno mnenje zelo pod vplivom množičnih medijev, ki so izzvali uradno verzijo obeh vojn in jasno je bilo, da so državne in vojaške institucije izgubile 'informacijsko vojno', navkljub nenehnemu naporu, še posebej med drugo čečensko vojno, da bi nadzirale pretok informacij in vplivale na javno mnenje (ibid.).

Zakaj je stopnja zaupanja v vojsko v zadnjem obdobju tako visoka v skoraj vseh analiziranih državah? Po Kuhlmannovem mnenju (2003: 99) je sodelovanje v mednarodnih operacijah in misijah povrnilo legitimnost in ugled oboroženim silam v evropskih državah na sploh. Taka stopnja zaupanja ni bila nikoli dosežena v času, ko so prevladovale tradicionalne (obrambne) vojaške naloge. Najvišje stopnje zaupanja so po njegovih podatkih na Finskem, v Bolgariji in Romuniji, medtem ko je ta stopnja najnižja v Rusiji, na Madžarskem in Češkem. Podobno, kot je ugotavljal že Haltiner, tudi Kuhlmann opaža, da visoka stopnja zaupanja v vojsko ne pomeni, da je odnos civilistov v smislu 'mene ne štejte zraven' ('*count me out*') presežen: ravno nasprotno. Boëne (2003: 121) ugotavlja, da je prehod z obvezniške na poklicno vojsko med politiki sprožil določene strahove, da bo vojska postala socialno in kulturno osamljena. Vendar pa so krepitev vezi med vojsko in družbo, ki jo prinaša *outsourcing*, stiki s civilnimi institucijami zaradi novačenja kadra, izobraževanje častnikov na civilnih univerzah ter možnost ponujena častnikom, da del svoje kariere služijo v civilnih institucijah, pripeljali do tesnejše povezanosti med vojsko in širšo družbo. Boëne (2003: 126) se na podlagi francoske izkušnje očitno strinja s Haltinerjem in Kuhlmannom, ko pravi, da 'naklonjena javna podoba vojske še ne pomeni samodejno visokih števil, ko gre za novačenje kadra'.

Zaupanje javnosti v vojsko: primer Slovenije

Odnos javnosti do vojske je bila pomembna tema proučevanja v Sloveniji v zadnjih treh desetletjih, še posebej pa po osamosvojitveni vojni junija in julija 1991. Po Beblerjevem mnenju (2000: 144) je oborožen spopad slovenskih vojaških in policijskih sil s premočno oboroženo jugoslovansko vojsko 'močno vplival na nadaljnjo obrambno in varnostno politiko Slovenije in na civilno-vojaška razmerja'; ena od posledic tega je bila sorazmerno visoka stopnja zaupanja javnosti v vojsko. Vendar pa Bebler (2000: 147) meni, da visokemu zaupanju v vojsko nista sledila njen visok ugled v družbi in ustrezno zanimanje javnosti za vojaške teme. Jelušič (2003: 181) se strinja, da je uspešno vojaško angažiranje proti JLA prispevalo k visoki stopnji legitimnosti nove vojske v javnosti in vplivalo na njen razvoj. V tem procesu pa je bilo pomembno tudi zavedanje slovenske politične in vojaške elite, da morajo učinkovite in legitimne oborožene sile v enaki meri zadovoljiti socialna, politična in funkcionalna pričakovanja javnosti (Jelušič, 2003: 183). Grizold in Prezelj (2000) sta odnos med javnostjo in vojsko v Sloveniji umestila v kontekst spremenjene zaznave virov ogrožanja, kjer prevladujejo nevojaški viri, novih nalog, ki jih oborožene sile opravljajo predvsem v mednarodnem okolju in mednarodnega (vojaškega) procesa združevanja, predvsem v evroatlantskem prostoru.

Analiza podatkov

Analiza podatkov temelji na javnomnenjskih raziskavah Obramboslovenskega raziskovalnega centra ter Centra za proučevanje javnega menja in množičnih komunikacij na Fakulteti za družbene vede, izvedenih med letoma 1990 in 2009. Hkrati pa je pomembno poudariti, da smo nekatere spremenljivke empirično spremljali že od leta 1982 dalje in jih v analizo vključujemo, nekatere pa smo začeli spremljati šele nedavno, saj prej niso bile relevantne. Vzorec raziskav praviloma vsebuje okoli 1100 polnoletnih prebivalcev Slovenije, temeljna konceptualna področja raziskav pa so viri ogrožanja varnosti Slovenije in njenih državljanov, nacionalnovarnostni sistem, mednarodne varnostne strukture, varnostna kultura in vojaški poklic. V naši analizi se bomo osredotočili na podporo javnosti vojaškim nalogam, zaupanje javnosti v vojsko ter zaznavanjem ugleda vojske in njenega delovanja.

Vojaške naloge

Domnevamo lahko, da v sodobni družbi obstajajo številni dejavniki, ki vplivajo na odnos javnosti do posameznih nalog oboroženih sil, med njimi so družbene in osebne vrednote v postmodernem času, zaznava

ogroženosti, ki izpostavlja netradicionalne vire ogrožanja ter temeljite spremembe v mednarodnem varnostnem okolju. Analiza vprašanj, povezanih s podporo javnosti različnim nalogam, ki jih vojska običajno izvaja, je razumljena kot podlaga za kasnejšo oceno stopnje zaupanja javnosti v vojsko. Iz Tabele 1 je razvidno, da je dolgoročno gledano pomoč v primeru nesreč zaznana kot enako pomembna ali celo pomembnejša naloga od nacionalne obrambe. Tudi boj proti terorizmu in sodelovanje oboroženih sil v humanitarnih in mirovniških operacijah sta zaznana kot zelo pomembni nalogi, saj ju v zadnjem desetletju podpira skoraj tri četrtine vprašanih. Treba pa je opozoriti, da na vprašanje o najprimernejših načinih za boj proti terorizmu, anketiranci v prvi vrsti izberejo odpravo vzrokov za nastanek terorizma (revščine, diskriminacije, verske nestrpnosti ...), temu sledijo učinkovita obveščevalna dejavnost, uporaba diplomacije in policije, medtem ko so vojaška sredstva pri dnu lestvice.

Tabela 1: POMEMBNE VOJAŠKE NALOGE

	1982	1988	1991	1994	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Pomoč v primeru nesreč	92	98	96	96	95	93	93	92	95	91
Nacionalna obramba	92	96	96	94	95	88	85	87	85	88
Boj proti terorizmu	*	*	*	*	*	74	72	76	77	76
Sodelovanje v humanističnih operacijah in operacijah vzdrževanja miru	*	*	*	*	78	77	75	73	68	71
Pomoč policiji pri nadzoru državnih meja	*	*	*	*	*	72	67	67	64	67
Izobraževanje mladih o domoljublu	74	68	63	65	69	58	57	50	50	51

Podobno je z vprašanjem o konkretnem sodelovanju Slovenske vojske v mednarodnih mirovniških operacijah in misijah, saj je povprečna podpora po letu 2005 le rahlo nad 50 odstotki. Poleg tega smo priča kritični politični in javni razpravi o pošiljanju vojakov v tujino, še posebej v Afganistan, kar lahko pripelje do tega, da bodo mednarodne operacije in misije, ki so bile v preteklem desetletju pomemben vir legitimnosti oboroženih sil, postopno postale vir njihove nelegitimnosti. Pomoč, ki jo oborožene sile lahko nudijo policiji na področju varovanja meje, podpira dve tretjini vprašanih, medtem ko domoljubna vzgoja mladih postaja manj pomembna naloga vojske, še posebej po letu 2003, ko je bila odpravljena splošna vojaška obveznost.

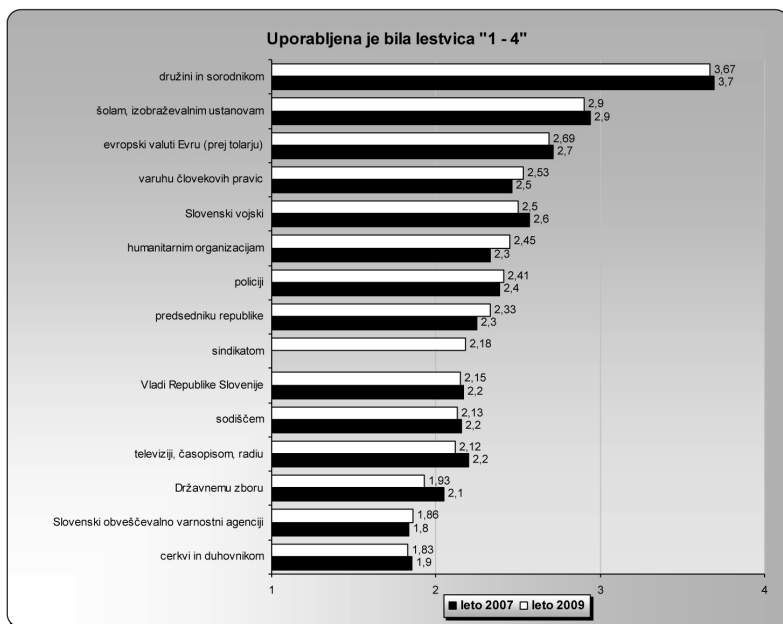
Čeprav v Tabeli 1 opazimo, da podpora ključnim nalogam oboroženih sil rahlo upada, ocena uspešnosti delovanja Slovenske vojske raste. Na vprašanje, ki zadeva njeno delovanje, so vprašani izbirali odgovor na lestvici od

ena do pet, kjer ena pomeni 'zelo slabo', pet pa 'zelo dobro'. V zadnjem desetletju se je prepričanje, da oborožene sile delujejo dobro ali zelo dobro, povečalo in ustalilo pri 55 odstotkih. V raziskavi leta 1999 je 40 odstotkov vprašanih izbralo odgovor 'dobro' ali 'zelo dobro', v letu 2003 je bilo takih 45 odstotkov, leta 2005 52 odstotkov, leta 2007 57 odstotkov in leta 2009 55 odstotkov prebivalstva.

Zaupanje v Slovensko vojsko, njeno delovanje in ugled

Iz pregleda podatkov v prejšnjem poglavju razberemo, da je bila na začetku tega tisočletja vojska zaznana kot najbolj zaupanja vredna družbena institucija v državah članicah EU. V Sloveniji so anketiranci svoj odnos do družbenih institucij izražali prek lestvice od ena do štiri, pri čemer ena pomeni nezaupanje, štiri pa visoko zaupanje (Cronbach $\alpha = 0,866$). Zadnji podatki kažejo, da oborožene sile zasedajo četrto ali peto mesto na lestvici družbenih institucij. Kot kaže Graf 1, javnost najbolj zaupa družini in sorodnikom, izobraževalnemu sistemu, denarni enoti evru, varuhu človekovih pravic in Slovenski vojski. Slednja uživa višje zaupanje kot humanitarne organizacije, policija, predsednik države, sindikati, vlada, sodišča in množični mediji. Najmanj zaupanja vredne institucije v državi so po mnenju javnosti Državni zbor, Slovenska obveščevalno-varnostna agencija in cerkev.

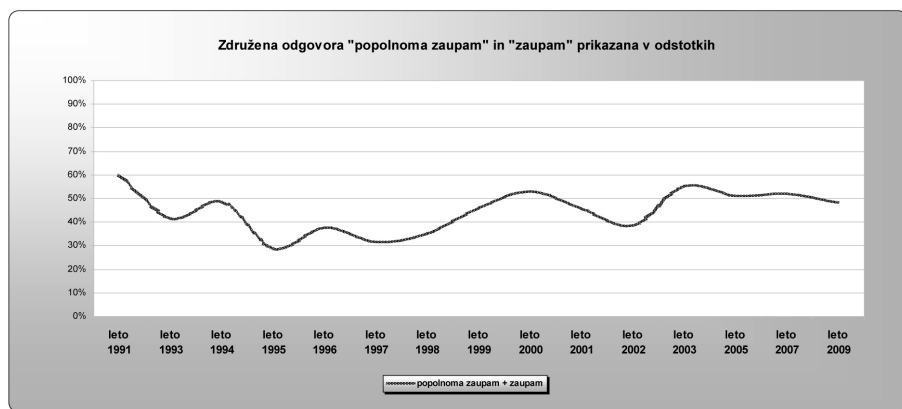
Graf 1: ZAUPANJE V DRUŽBENE INSTITUCIJE



Oborožene sile trenutno uživajo sorazmerno visoko zaupanje javnosti, vendar Graf 2 kaže, da se je v zadnjih dveh desetletjih stanje precej spreminjalo. Na začetku devetdesetih je bilo zaupanje visoko, vendar je do sredine devetdesetih upadlo. Leta 1998 se je zaupanje povrnilo in se v naslednjih nekaj letih še zvišalo. Na začetku novega tisočletja so oborožene sile uživale skoraj enako stopnjo zaupanja kot v začetku devetdesetih in tako je ostalo do leta 2007. V zadnjih letih pa je zaupanje v Slovensko vojsko spet padlo pod 50 odstotkov.

Razlogov za spreminjajoče se zaupanje javnosti v vojsko ni enostavno pojasniti. Začetno visoko stopnjo lahko pojasnimo z uspešno vlogo enot Teritorialne obrambe med oboroženim spopadom z JLA po razglasitvi samostojnosti Slovenije. Domnevamo, da je upad zaupanja, ki je sledil, povezan z izgubo ugleda, ki so ga oborožene sile pridobile med osamosvajanjem države, zaradi nejasne in zgolj delno uspešne prenove v naslednjih letih. Ta proces so spremljale tudi številne afere, v katere je bila (ne)posredno vključena tudi vojska.⁷ Tudi politični projekt članstva Slovenije v Natu in s tem povezane nujne obrambne prenove so verjetno vplivale na stopnjo zaupanja javnosti v vojsko v drugi polovici devetdesetih. Leta 1997 Slovenija kljub pričakovanjem ni bila povabljena, naj postane članica Nata in za večino politikov je taka odločitev Severnoatlantskega sveta pomenila razočaranje, sledila pa je politika obrambne prenove, ki je imela za cilj doseči Natova merila za članstvo.

Graf 2: ZAUPANJE V SLOVENSKO VOJSKO



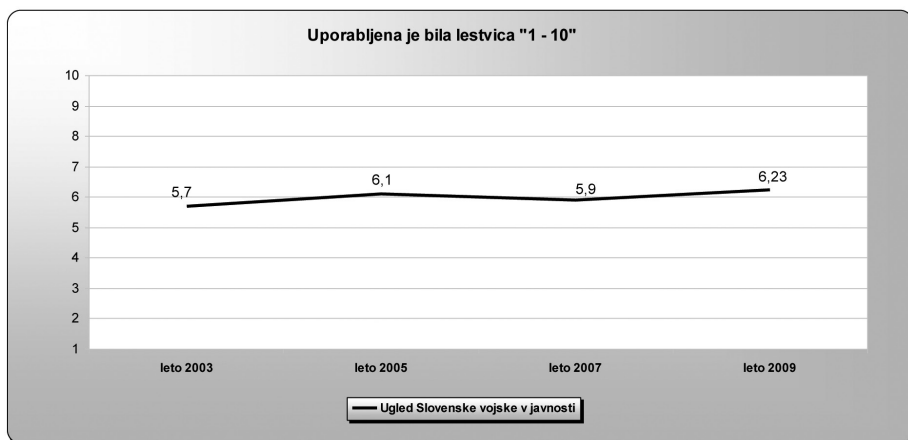
Leta 1998 je Slovenija sprejela nacionalno strategijo za vstop države v Nato, kar je vključevalo prestrukturiranje, reorganiziranje in moderniziranje

⁷ Na primer afera Depala vas, najdba orožja na mariborskem letališču, zloraba zaupanja pri izvajanju komunikacijskih treningov za častnike Slovenske vojske ipd. – gl. več v Malešič, 2006.

oboroženih sil ter napoved o povečanju obrambnih izdatkov. Intenzivnost prenove se je povečala. Poleg tega je leta 1997 Slovenija začela sodelovati v mirovnih operacijah ter misijah in od tedaj se iz leta v leto število vojakov, ki v njih sodelujejo, povečuje. Te operacije in misije so povečale vidnost oboroženih sil v javnosti. Modernizacija in nove naloge vojske pri podpori mednarodnega miru in varnosti so verjetno vplivale na povečano zaupanje javnosti v vojsko (Malešič in Vegič, 2009: 115). Na začetku tisočletja smo bili priča kraji orožja iz vojaškega skladišča v Postojni, ki je bila dolgo časa nepojasnjena, še pomembnejša za stopnjo zaupanja v vojsko pa je v tistem času kriza naborniškega sistema: demografski trendi so (bili) zelo neugodni, obseg oporečnosti se je nenehno povečeval, obenem pa se je povečevalo število zdravstveno nesposobnih nabornikov, zelo verjetno v večini primerov kot poskus izogibanja služenju vojaškega roka (Malešič, 2003: 173). Uvedba poklicne vojske leta 2003 je izboljšala sliko in stopnja zaupanja je spet zrasla. Vendar pa je v zadnjih letih zaupanje v vojsko ponovno upadlo, zelo verjetno zaradi afere Patria in burne politične razprave, ki je pod vprašaj postavila smiselnost pošiljanja vojakov na operacije v tujino, še posebej v Afganistan.

V raziskavi nas je zanimal tudi ugled Slovenske vojske v javnosti. Kot je razvidno iz Grafa 3, je ugled dosegel oceno šest na deset stopenjski lestvici, kar je rahlo bolje kot v primeru zaupanja in ocene delovanja Slovenske vojske, poleg tega pa je ugled v primerjavi z zaupanjem in oceno delovanja manj podvržen nihanju. Anketirane smo vprašali tudi o kakovosti odnosov med vojaško in civilno sfero v Sloveniji: dve tretjini jih je izbralo odgovor 'dobri', 10 odstotkov 'zelo dobri', 7 odstotkov 'slabi', 1 odstotek 'zelo slabi', drugi pa so bili neodločeni.

Graf 3: UGLED SLOVENSKE VOJSKE



V zaključku interpretacije podatkov lahko z uporabo statističnih metod preverimo korelacije med oceno delovanja, zaupanja in ugleda Slovenske vojske na eni ter izbranimi neodvisnimi spremenljivkami na drugi strani. Kar zadeva *oceno delovanja*, ugotavljamo, da starost ($\text{sig}(\chi^2) = 0,161$) in izobrazba ($\text{sig}(\chi^2) = 0,639$) anketirancev nista pomembni spremenljivki, medtem ko ima pripadnost spolu večji pomen ($\text{sig}(\chi^2) = 0,026$). Med tistimi, ki menijo, da oborožene sile ne delujejo dobro, je namreč 68 odstotkov moških in 32 odstotkov žensk. T-test potrjuje, da so moški bistveno bolj kritični do delovanja Slovenske vojske kot ženske.

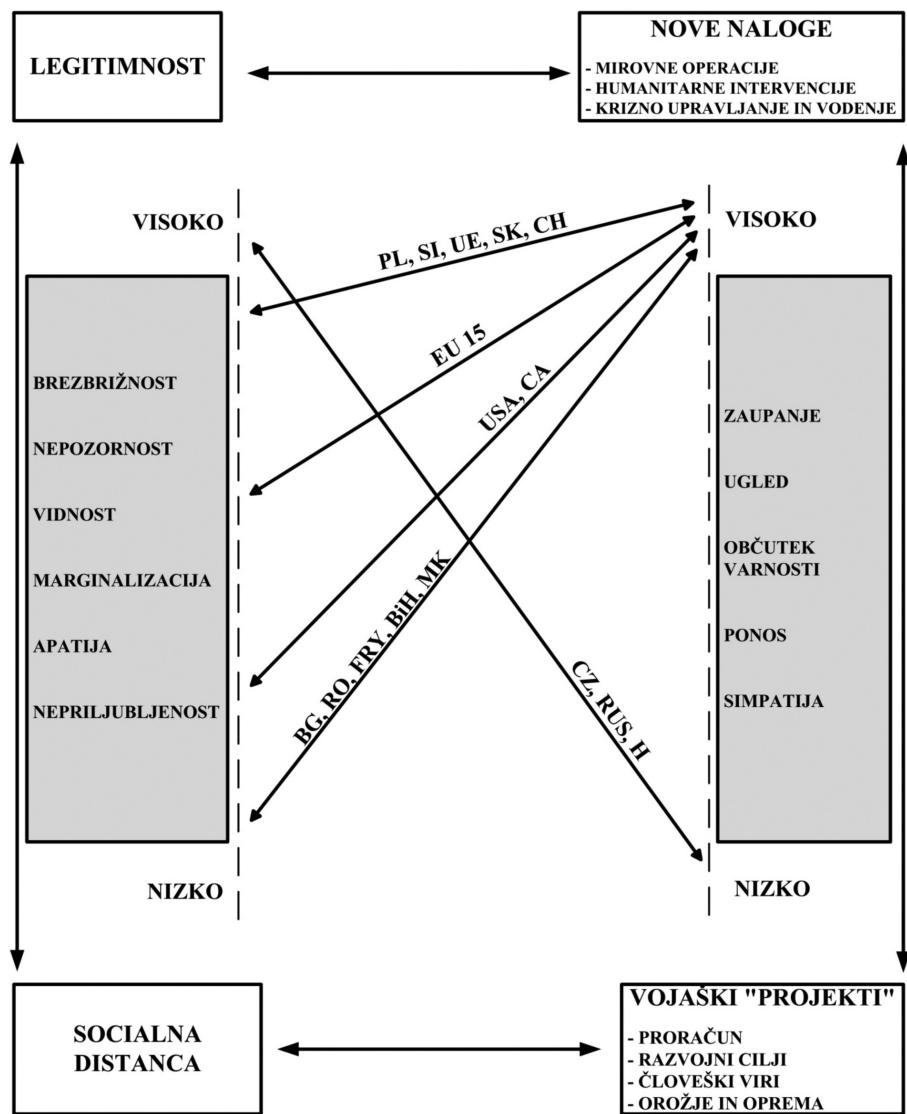
Opazili smo pomembno korelacijo ($\text{sig}(\chi^2) = 0,000$) med *zaupanjem* v Slovensko vojsko in starostjo anketirancev. Zaupanje v vojsko se namreč povečuje s starostjo anketiranih. Pomembna je ugotovitev, da 61 odstotkov anketirancev, starejših od 56 let, delno ali popolnoma zaupa vojski, medtem ko je takih v starostni skupini 26–35 let le 35 odstotkov. Korelacija med izobrazbo in zaupanjem je šibkejša ($\text{sig}(\chi^2) = 0,042$), vendar je prisotna. Manj izobraženi anketiranci imajo rahlo večje zaupanje v vojsko kot tisti z višjo izobrazbo. Pripadnost spolu bistveno ne vpliva na stopnjo zaupanja v vojsko ($\text{sig}(\chi^2) = 0,097$).

Ugotovili smo tudi visoko stopnjo korelacije med *ugledom* Slovenske vojske, starostjo ($\text{sig}(\chi^2) = 0,017$) in izobrazbo ($\text{sig}(\chi^2) = 0,017$) anketirancev. Ugled oboroženih sil raste s starostjo (starejši kot so anketiranci, večji je ugled) in pada s stopnjo izobrazbe (višja kot je izobrazba, nižji je ugled), medtem ko spol tudi v tem primeru ni pomembna spremenljivka ($\text{sig}(\chi^2) = 0,227$).

Rezultat primerjalne analize

Na osnovi sicer omejenih podatkov in informacij, ki smo jih imeli na voljo o stopnji zaupanja v vojsko oz. brezbriznosti do nje, ponujamo provizoričen poskus razvrstitve držav (bodisi posameznih držav bodisi 15 članic EU, pred njeno širitvijo leta 2004) v značilne skupine. Odnos med vojsko in javnostjo smo postavili v širši kontekst legitimnosti oboroženih sil v družbi in možne socialne distance, kot tudi v kontekst novih vojaških nalog, ki se izvajajo v mednarodnem okolju in različnih vojaških 'projektov' (obrambni proračun, razvojni cilji, upravljanje človeških virov ipd.). Zdi se, da je ohranjanje visokega zaupanja javnosti v vojsko nujen, vendar hkrati ne zadosten pogoj za doseg njene legitimnosti v družbi. Legitimnost je namreč dosežena, ko zaupanje spremlja splošen naklonjen odnos do vojske, vključno s sprejemanjem vojaških nalog in podporo vojaškim projektom.

Slika 1: JAVNOST IN VOJSKA



930

V Sliki 1 predstavljamo tipične skupine držav. V prvi skupini so države (Švica, Slovaška, Poljska, Slovenija in Ukrajina), v katerih je v odnosu javnosti do vojske visoko zaznana vsaj ena ali več naklonjenih potez, kot so *zaupanje*, spoštovanje, občutek varnosti, ponos in/ali simpatičen odnos, vendar so hkrati visoko zaznane tudi manj naklonjene poteze, kot so *brezbrižnost*, nepozornost, nevidnost, marginalizacija, apatija in/ali nepriljubljenost. V drugi skupini držav so članice EU-15 s sorazmerno visoko stopnjo

zaupanja v vojsko, hkrati pa problem brezbržnosti ni tako izrazit kot v prvi skupini držav.⁸ Tej skupini sledi severnoameriška dvojica (ZDA in Kanada), kjer je zaupanje v vojsko visoko, brezbržnost pa nižja kot v državah EU-15. Posebno skupino pa tvorijo Rusija, Češka in Madžarska, kjer sta prisotni nizka stopnja zaupanja v vojsko in visoka stopnja brezbržnosti do nje. In ne nazadnje, tu je še skupina držav (Bolgarija, Romunija, nekdanja ZRJ, Bosna in Hercegovina in Makedonija), kjer se zdi, da sorazmerno visoko zaupanje javnosti v vojsko spremlja sorazmerno nizka stopnja brezbržnosti.

Sklep

V sklepnem razmišljanju se vračamo na izhodiščna analitična vprašanja. Podpora javnosti vojski je ključna za doseg njene legitimnosti v družbi, zato skrbijo ugotovitve znanstvenikov, ki opozarjajo, da je odnos javnosti do vojske v postmoderni oz. povojaški družbi brezbržen, celo apatičen, zanj pa je značilna tudi marginalizacija in javna nevidnost vojske. Te značilnosti ustvarjajo občutek ločevanja med vojsko in civilno družbo ali vsaj občutek povečane socialne distance med njima. Po drugi strani pa javnomnenjski podatki kažejo, da je zaupanje v vojsko v zadnjih dveh desetletjih občutno naraslo. Vojska je ena najbolj zaupanja vrednih družbenih institucij, ki ima ugled, uživa simpatije in proizvaja občutek varnosti v večini proučevanih držav. Vendar pa visoke stopnje zaupanja in odobravanja ne moremo samodejno enačiti s konkretno podporo javnosti vojski v smislu sprejemanja višjih obrambnih izdatkov, njenega hitrejšega razvoja in upravljanja s človeškimi viri.

Zakaj prihaja do takega protislovja v večini držav, v katerih je stopnja zaupanja v vojsko visoka, hkrati pa je značilna tudi visoka stopnja brezbržnosti javnosti do nje in sorazmerno nizka podpora javnosti z vojsko povezanim 'projektom'? Eno od možnih splošnih razlag najdemo v vrednotni usmerjenosti postmoderne družbe, v kateri prevladujejo pluralizacija in individualizacija načina življenja, specializacija in profesionalizacija družbenih vlog, hedonizem ter povečan pomen globalnih zadev. Zelo verjetno omenjeno protislovje pojasnjuje tudi temeljita sprememba v zaznavi ogroženosti, kjer vojaški viri ogrožanja praviloma ne pritegnejo več pozornosti javnosti, 'boj proti terorizmu' pa se v večini držav ni pokazal kot ustrezna zamenjava. Možno je, da na odnos med javnostjo in vojsko pomembno vpliva komunikacijski šum med njima, ki so ga zaznali nekateri analitiki. Postavlja pa se tudi vprašanje vpliva različnih afer, v katere so vključene vojaške organizacije oz.

⁸ Zavedamo se dejstva, da nekatere države članice EU pred letom 2004, npr. Finska in Grčija, lahko odstopajo od povprečja, ker sta za njih hkrati značilni izjemno visoka stopnja zaupanja v vojsko in izjemno nizka stopnja brezbržnosti do nje.

vojaki, od zlorab in mučenja ujetnikov v Abu Graibu in Guantanamo, prek popolnoma neprimernega vedenja vojakov v Somaliji, Bosni in Hercegovini, Afganistanu in drugje, do različnih, z vojsko povezanih pristojnostnih težav, problemov korupcije in kriminala, predvsem v tranzicijskih državah. K boljšemu odnosu med javnostjo in vojsko prav gotovo ne prispevajo usihanje (ne)posrednih vojaških izkušenj pri državljanih, zaradi odprave splošne vojaške obveznosti in uvajanja poklicne vojske ter manjša vidnost vojske v sodobni družbi, saj so vojaške uniforme skoraj izginile iz javnega življenja.

Stopnjo vpliva naštetih splošnih značilnosti postmodernih družb in njihovih vojsk je treba proučevati od primera do primera: njihov pomen in kombinacije, v katerih se te značilnosti pojavljajo, je idiosinkratičen in je različen od države do države. V primeru Slovenije se nam zastavlja vprašanje, ali javnost zaupa dejanski vojski ali vojski kot 'namišljeni instituciji', taki kot bi po njenem mnenju morala biti: dobro organizirana, učinkovita, racionalna in pomembna prvina nacionalne identitete in ponosa? Čeprav različne obžalovanja vredne afere, v katere je od časa do časa (ne)posredno vključena Slovenska vojska, povzročajo nihanja, stopnja zaupanja javnosti v njo ostaja sorazmerno visoka, še posebej pri starejši in nižje izobraženi populaciji. Hkrati pa se zdi, da 'nove vojaške naloge', ki so bile vir legitimnosti Slovenske vojske od druge polovice devetdesetih let dalje, v času globoke ekonomske krize in medijskega poročanja o neuspešnih in 'nikoli končanih' operacijah v tujini, počasi, vendar zanesljivo postajajo vir njene nelegitimnosti v slovenski družbi.

LITERATURA

- Althus, Scott L. (2003): *Collective Preferences in Democratic Politics. Opinion surveys and the Will of the People*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bebler, Anton (2000): *The Public's Role in the Democratic Control of the Armed Forces in Slovenia*. V Marjan Malešič (ur.), *International Security, Mass Media and Public Opinion*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bebler, Anton (ur.) (2005): *Sodobno vojaštvo in družba (Contemporary Military and Society)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bland, Douglas (1999): *A Unified Theory of Civil-Military Relations*. *Armed Forces & Society* 26 (1): 7-29.
- Bočene, Bernard (2003): *Going, Going, Gone: How France Did Away With Conscription (1996-2001)*. V Marjan Malešič (ur.), *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Nomos: Baden-Baden.
- Burk, James (1994): *The Public and the Military*. *Javnost/Public* 1 (4): 13-27.
- Burk, James / Moskos, Charles C. (1994): *The Postmodern Military*. V James Burk (ur.), *The Military in New Times: Adopting Armed Forces to a Turbulent World*. Boulder: Westview.

- Callaghan, Jean/Kernic, Franz (ur.) (2003): *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Churylov, Mykola (2003): *The Attitude of the Population of Ukraine towards National Security*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Cohn, Lindsay (2003): *Civil-Military Relations in the U.S.* V Jean Callaghan/Franz Kernic (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Čukan, Karol (2003): *The Development of Views of the Slovak Public on the Armed Forces and NATO Membership*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Grizold, Anton/Iztok Prezelj (2000): *Public Opinion and National Security of Slovenia*. V Marjan Malešič (ur.), *International Security, Mass Media and Public Opinion*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gogolewska, Agnieszka (2003): *The Public Image of Security, Defence and the Military in Poland*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Haltiner, Karl (2003): *Tradition as a Political Value – The Public Image of Security, Defence and the Military in Switzerland*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Haltiner, Karl W./Bennett, Jonathan (2000): *Trends in Swiss Public Opinion on Foreign and Security Policy*. V Marjan Malešič (ur.), *International Security, Mass Media and Public Opinion*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Haltiner, Karl W. et al. (2005): *Sicherheit 2005*. Zurich: ETH.
- Hauser, Gerhard A. (1999): *Vernacular Voices. The Rhetoric of Publics and Public Spheres*. University of South Carolina Press.
- Huntington, Samuel (1957): *The Soldier and the State*. Cambridge: Harvard University Press.
- Janowitz, Morris (1960): *The Professional Soldier*. Glencoe: Free Press.
- Jelušič, Ljubica (2003): *Slovenian Public Opinion on Security, Defence and Military Issues*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Kiss, Zoltan (2003): *Changes in Hungarian Public Opinion on Security, Defence and the Military*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Kuhlman, Jürgen (2003): *Comparative Studies in Military and Society in Europe*. V Jean Callaghan/Franz Kernic (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Kuhlmann, Juergen/Callaghan, Jean (ur.) (2000): *Military and Society in 21st Century Europe. A Comparative Analysis*. Münster: LIT VERLAG.
- Leal, David L. (2005): *American Public Opinion toward the Military: Differences by Race, Gender and Class?* *Armed Forces & Society* 32 (1): 123–138.
- Les Français et la Défense. *Analyses et References*. Novembre 2002. Ministère de la Défense.

- Malešič, Marjan (2003): A Conscript Army or an All-Volunteer Force? A Contribution to the Discussion in Slovenia. V Marjan Malešič (ur.), *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Malešič, Marjan /Jelušič, Ljubica (2005): Popular Perception of Security in Slovenia (selected issues). V Anton Bebler (ur.), *Sodobno vojaštvo in družba (Contemporary Military and Society)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, Marjan (2006): Executive Decision and Divisions: Disputing Competences in Civil-military Relations in Slovenia. V Hans Born/Marina Caparini/Karl W. Haltiner/Jürgen Kuhlmann (ur.), *Civil-Military Relations in Europe. Learning from Crisis and Institutional Change*. London-New York: Routledge.
- Malešič, Marjan/Vegič, Vinko (2009): The Public and the Military in Slovenia. V Gerhard Kümmel et al. (ur.), *Armed Forces, Soldiers and Civil-Military Relations. Essays in Honor of Jürgen Kuhlmann*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Malešič, Marjan/Vegič, Vinko (2009): Slovene Public Opinion about Security Issues: A Coincidence or a Consistent Pattern? V Guiseppa Caforio (ur.), *Advances in Military Sociology: Essays in Honor of Charles C. Moskos. Part B*. Bingley: Emerald.
- Manigart, Philippe (2001): L'opinion sur la Défense Européenne. V *Public Opinion and European Defence. Convergence or Divergence? Proceedings*. Ministry of Defense, Belgium.
- Manigart, Philippe (2003): Public Opinion on Defence Policy in the Countries of European Union. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Moskos, Charles C. (1977): From Institution to Occupation: Trends in the Military Organization. *Armed Forces & Society* 4 (1): 41-50.
- Moskos, Charles C./Williams, John Allen/Segal, David R. (ur.) (2000): *The Post-modern Military: Armed Forces After the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.
- Pinch, Franklin (2003): Recent Trends in Military Sociology in Canada. V Jean Callaghan/Franz Kernic (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Rukavishnikov, Vladimir (2003): Public Acceptance of Security Issues and Defence Reform in Russia. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Sarkesian, Samuel C. (1981): *Beyond the Battlefield: The New Military Professionalism*. New York: Pergamon.
- Segal, David R (2003): The Study of Military and Society in the United States: Recent Trends. V Jean Callaghan/Franz Kernic (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Segal, David R (2003): The Study of Military and Society in the United States: Recent Trends. V Callaghan, Jean/Kernic, Franz (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Segal, David R., Blair, John, Newport, Frank, Stephens, Susan (1974): Convergence, Isomorphism, and Interdependence at the Civil-Military Interface. *Journal of Political and Military Sociology*. 2 (Fall).

- Shaw, Martin (2000): The Development of "Common Risk" Society: A Theoretical Overview. V Kuhlmann, Juergen/Callaghan, Jean (ur.) (2000): *Military and Society in 21st Century Europe. A Comparative Analysis*. Münster: LIT VERLAG.
- Splichal, Slavko (2005): *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Splichal, Slavko (ur.) (2007): *Komunikološka hrestomatija 3. Teorije javnega mnenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Timotić, Milorad (2003): *Public Opinion on Security and Defence Issues in Serbia and Montenegro*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Tresch Szvirczev, Tibor (2010): *Sicherheit 2010*. Zurich: ETH.
- Turković, Bisera (2003): *The Military in Europe: The Case of Bosnia and Herzegovina*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Van der Meulen, Jan (1998): *Public Opinion, Mass Media and the Military. A Programmatic Sketch of Perspectives*. V Marie Vlachova (ur.), *The European Military in Transition*. Baden-Baden: Nomos.
- Van der Meulen, Jan (2003): *Public Opinion and the Role of the Media*. V Callaghan, Jean/Kernic, Franz (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Vankovska, Biljana (2003): *A Public Image of Security, Defence and the Military in Macedonia: A Broken Mirror*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Watts, Larry (2003): *Romanian Public Attitudes to Defence and Security*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.
- Wither, James (2003): *Civil-Military Relations in the United Kingdom: Tradition, Continuity and Change*. V Jean Callaghan/Franz Kernic (ur.), *Armed Forces and International Security. Global Trends and Issues*. Münster: LIT VERLAG.
- Yanakiev, Yantsislav (2003): *Views of the Bulgarian Public on Security, Defense and the Military*. V Marie Vlachova (ur.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Geneva/Belgrade: DCAF/CCMR.